

Kaksituhatta vuotta yksisarvisia

Walter Fortelius

Yksisarvinen on hyvin vanha olento. Emme tiedä kuinka kauan ihmiset ovat kertoneet satuja siitä, mutta sen me tiedämme että jo yli kaksituhatta vuotta sitten oli eripuolilla Euraasiaa tarinoita yksisarvisista. Voimme myös päätellä että yksisarvinen näihin aikoihin oli jonkinlainen muoti-ilmiö, sillä monet näistä saduista olivat jo silloin löytäneet tiensä kaikkein arvokkaimpiin tekstikokoelmiin – myös sellaisiin joissa ei aikaisemmin ollut mainintaa yksisarvisesta.

Yksisarvisiin törmätään jo Vanhassa Testamentissa. Septuagintassa mainitaan yksisarvinen peräti seitsemän kertaa (*Mooseksen Toinen ja Viides Kirja, Job, Psalmi, Jesaja sekä Daniel*). Raamatussa yksisarvinen oli siitä huolimatta uusi tulokas, sanat *monokeros ja rhinokeros (Job)* korvasivat käännöksissä hepreankielisen sanan *re'em* joka tarkoittaa villihärkää.

Kääntäjien ratkaisu herättää kaksi kysymystä; miksi juutalaiset oppineet poistivat villihärän teksteistä ja miksi he sen tilalle asettivat yksisarvisen. Ensimmäiseen kysymykseen on kaksi hyvää vastausta; oppineet eivät ehkä enää tienneet mikä eläin tämä *re'em* oli – tai sitten he olivat erinomaisen tietoisia siitä että viittaukset villihärkään kätkivät taakseen muinaisia härkäjumalia.

Toinen kysymys on mutkikkaampi. Luulen vastauksen löytyvän uudesta jyrkemmästä juutalaisesta monoteismistä joka asiantuntijoiden mukaan oli hahmottunut babylonialaisen maanpaon aikana jolloin juutalaisesta uskonnosta tuli tärkein kokoava voima. Näihin aikoihin *Vanha Testamentti* toimitettiin uuteen muotoon. Tällöin teksteihin löysi tiensä joukko suosittuja iranilaisia uskomuksia, mm. usko korotettuun etäiseen Jumalaan ja enkeleihin, välikäsiin joiden puoleen ihmiset voivat kääntyä, usko hyvän ja pahan väliseen taistoon ja täten myös erityiseen pahuuden ruhtinaaseen sekä usko vapahtajaan ja tuomiopäivään jolloin kuolleet kutsutaan haudoistaan tilille. Iranilaisten uskomusten suosio johtui osaksi siitä että persialainen suurkuningas Kyyros vapautti juutalaiset valloittettuaan Babylonin. Hän ja hänen seuraajansa tukivat temppelein jälleenrakentamista Jerusalemiin sekä näyttävät puuttuneen ylipappien valintaan. *Vanhassa Testamentissa* Kyyrosta ei ainoastaan tervehdittä vapauttajana ja Herran työkaluna vaan myös vapahtajana, Herran voideltuna.

Iranilaisten uskomusten joukosta löytyy myös yksisarvinen. Luomiskertomuksessa *Bundahesn* kerrotaan että vuorenkokoinen

kolmijalkainen aasi seisoo keskellä valtamerta ja sen jalat ovat kolme, suut yhdeksän, korvat kaksi ja sarvi yksi, ruumis valkoinen, ruoka hengellistä ja se on oikeudenmukainen (...).

Tämä maaginen olento avustaa *Tishtrya*-jumalaa hänen jokavuotisessa taistelussaan kuivuuden paholaista *Apaoshaa* vastaan puhdistamalla sarvellaan veden, jonka käärme on myrkyttänyt. Hyvien voimien voittaessa virvoittava sade elvyttää maan, mutta pahuuden voittaessa tappava kuivuus korventaa sen. On olemassa viitteitä siitä, että tämä yksisarvinen tunnettiin myös juutalaisten keskuudessa; hyvin samankaltainen olento esiintyy juutalaisessa tekstissä "nuorena yksisarvisena".

On mahdollista että hellenisoituneet kirjanoppineet lisäsivät oman panoksensa juutalaisten pyhien tekstien uudelleentulkintaan tehdessään tilaa yksisarviselle *Septuagintaan* – olivathan ihmeelliset yksisarviset eläimet ennestään tuttuja kreikkalaisille. Lääkäri Ktesias oli jo 300-luvun alussa e.a.a., palattuaan Persiasta, kertonut hevosen kokoisesta, rumiltaan valkoisesta intialaisesta villi-aasista jolla on puolimetrinen sarvi keskellä otsaa ja josta

Kerrotaan että heitä jotka ovat juoneet sellaisesta sarvesta (sillä niistä valmistetaan maljoja) eivät koettele kouristukset tai pyhä tauti eikä edes myrky voi heitä vahingoittaa jos he joko ennen tai sen jälkeen kun he ovat nielleet myrkyä ovat juoneet viiniä, vettä tai mitä juomaa tahansa näistä maljoista.

Yksisarvisen pyydystäminen

Ktesiaan intialainen villi-aasi ei ollut ainoa kreikkalaisten tuntema yksisarvinen eläin, sen ohella he tunsivat kuonosarven *rhinokeroksen*, eläimen joka mainitaan *Jobin Kirjassa* ja jota me nimitämme sarvikuonoksi. Näiden lisäksi heillä oli koko joukko muita yksisarvisia, joista kreikkalaisen intianlähettilään Megastheneen mainitsema *Kartazonos* lienee tunnetuin. Roomalaiset jatkoivat yksisarvisien eläinten luetteloa: heille sarvikuono oli sekä rhinoceros että *etiopialainen härkä* ja mm. Caesar ilmoitti Galliasta löytyvän hirvenkaltaisen yksisarvisen. Plinius taas otti käyttöön termin *monocerotem* kuvatessaan intialaista yksisarvisia eläintä joka muistuttaa Megastheneen kertomusta. 600-luvulla pyhä Isidorus ratkaisi koko sekasotkun ilmoittamalla (Isidorus, *Etymologiae* XII, 2) yksisarvisesta että:

Kreikkalaiset antoivat tälle eläimelle sekä nimen rhinoceron – jonka latinankielinen muoto tarkoittaa "sarvi kuonosssa" – sekä monoceron, Yksisarvinen, johtuen sen keskellä otsaa sijaitsevasta sarvesta. Sarvi on niin terävä ja voimakas että eläin ajaa kaiken tieltään tai lävistää kaiken jota vastaan se hyökkää. Se taistelee myös usein norsujen kanssa ja voittaa ne haavoittamalla niitä mahaan. Eläin on niin urhea ja valpas että ei edes pelottomin metsästäjä voi sitä pyydystää – luonnontieteilijät kuitenkin vakuuttavat että jos tuodaan esille neito joka avaa sylinsä yksisarviselle niin se sävyisästi laskee päänsä hänen povelleen ja sillä lailla se voidaan pyydystää aivan kuin olisi se riisuttu aseista.

Isidoruksen yksisarvinen on meidän oman aikamme tunnetuin yksisarvinen. Varsinkin tästä "luonnontieteilijöiden tiedosta", että vain neito voi sen pyydystää, on tullut yksisarvisen vallitseva piirre. Tämän tiedon Isidorus onki esille kirjasta *Physiologus*, eli "Luonnontieteilijä". Tämä teos on todennäköisesti toimitettu Alexandriassa 200-luvulla. Teos esittää useiden eläinten ja joidenkin esineiden ominaisuuksia ja selittää sen jälkeen pyhien tekstien avulla miksi Herra on antanut heille nämä ominaisuudet. Yksisarvisesta kerrotaan mm. (*Physiologus*, 1981, s. 42-45):

Luonnontieteilijä sanoo hänestä että sillä on seuraava ominaisuus: se on eläin kooltaan pieni kuin lammas, rauhaisa ja hyvin lempeä mutta kuitenkin metsästäjä ei pääse hänen lähelleen koska se on niin vahva. Sarvi sillä on keskellä otsaa. Miten se pyydetään? Puhdas neitsyt asetetaan sen tielle ja se heittäytyy hänen syliinsä ja hän hyväilee eläintä ja se viedään kuninkaan linnaan.

Ehkä vielä hämmästyttävämpää kuin yksisarvisen pyydystämistapa ja kiikuttaminen kuninkaan linnaan on se, että tämä kaikki löytyy hyvin vanhasta intialaisesta kertomuksesta. Taru kertoo mahtavasta tietäjästä jolla on sarvi otsassaan, koska hänen äitinsä oli hirvi. Gasellisarveksi kutsutun tietäjän mahtavat voimat pelästyttävät itse **Indra**-jumalan, joka lähettää kuivuuden koettelemaan maata. Onnettomalle kuninkaalle ilmoitetaan syy kuivuuteen, ja että tietäjän mahti perustuu seksuaaliseen pidättyväisyyteen. Kaunis neito lähetetään siksi viettelemään tietäjä. Juoni onnistuu ja nainen tuo yksisarvisen kuninkaan palatsiin.

Taru on jo Intiassa ollut hyvin suosittu, sitä ovat kertoneet jainat (**Valkalacirin**), buddhalaiset (sanskrit **Ekasrnga** eli yksi sarvi, pali **Isisinga** eli yksi sarvi tai sarvekas viisas) ja hindut (**Rsyasrnga**, *rsya* = hirvi *srnga* = sarvi, nimi käännetään kuitenkin perinteellisesti Gasellisarvi). Taru löytyy sekä Mahabharatasta että Ramayaöasta. Intialaiset kertomukset levisivät buddhalaisen lähetystyön ansiosta Kiinaan (**Ekasrnga** tai **Dujiaoxianren**, sarvipäinen kuolematon), ja sieltä aikanaan Japaniin saakka. (**Ikkaku Sennin**, *ikkaku* = yksi sarvi, *sennin* = mies joka askeesin kautta on hankkinut maagisia voimia).

Varmaa tietoa ei ole siitä miten tarina yksisarvisen viettelystä kulkeutui länteen. Voimme todeta että Aleksandria, kaupunki jossa *Physiologus* luultavasti koottiin, oli tärkeä keskus antiikinaikaisessa Intiankaupassa. Tiedämme myös buddhalaisten käyneen Egyptissä, koska maasta on löydetty buddhalaisin symbolein merkittyjä hautakiviä; 200-luvulla Klemens Aleksandrialainen mainitsi kirjoituksissaan "Bouttan" opin. Klemens myös kuvasi tiettyjä eläimiä lähes identtisesti Physiologuksen kanssa ja hänen seuraajansa Origeneen maininta teoksesta lienee vanhin säilynyt viittaus Physiologukseen. Toinen merkittävä mahdollisuus on eräs niistä monista tarinoista joita manikealaiset välittivät länteen (Karttunen, 1992, s. 180). Manikealainen välikäsi selittäisi hyvin

tietäjän muodonmuutoksen. Ajatus iranilaisista vaikutteista lienee lisäksi hedelmällinen lähtökohta kiinalaisen yksisarvisen tarkasteluun.

Yksisarviset Kiinassa

Kiinassa tunnettiin yksisarviset olennot jo kauan ennen buddhalaisten kertomusten saapumista. Kiinalaisten yksisarvisen aiemmasta historiasta tiedämme kuitenkin hyvin vähän, koska yli tuhatvuotisen kirjallisen kulttuurin merkkiteokset levisivät tuhkana tuuleen keisarillisen kirjaston tuhoutuessa kapinallisten vallassa Qin-dynastian pääkaupungin vuonna 206 e.a.a.. Perimätiedon mukaan suvaitsematon keisari Qin Shihuangdi oli polttanut sopimattomaksi katsotun kirjallisuuden ja säilyttänyt ainoastaan yhden teoksen.

Todellisuudessa kulttuuria ei ole näin helppo tuhota. Uusi Han-dynastia kokosikin henkisen perinteen uudelleen, mikä johti mm. siihen että viisi klassikkoa toimitettiin uudelleen, ja niistä tuli virkamieskoulutuksen perusta. Varmuudella voimme ainakin sanoa että yksisarvinen viimeistään ajanlaskumme alkua edeltävinä vuosisatoina kohotettiin arvokkaaseen asemaan.

Neljässä viidestä klassikosta on maininta yksisarvisesta olennot ("Muutosten kirja" *Yi jing*, "Historian kirja" *Shu jing*, "Rituaalien kirja" *Li ji*, "Kevättä ja syksyä" *Chun qiu* – viides on "Laulujen kirja" *Shi jing*). *Rituaalien kirjassa* kerrotaan että *qilin* on yksi neljästä onnea tuottavasta eläimestä. Se on hirven kaltainen mutta isompi, sillä on yksi ainoa lihaksikas sarvi, karvat sen selässä ovat viisiväriset, maha on keltainen eikä se ikinä syö eläviä eläimiä tai kasveja ja se erottaa hyvän pahasta. *Qilin* näyttäytyy ainoastaan täydelliselle hallitsijalle silloin kun daoa noudatetaan.

Kevättä ja syksyä -kronikassa on ilmoitus, että "kevällä (vuonna 481 e.a.a.) he metsästäivät lännessä ja pyydistivät linin." Tarun mukaan kronikan kirjoittanut Kongfutzi masentui niin yksisarvisen ilmaantumisesta – siitä huolimatta että mitään oikeamielistä hallitsijaa ei näkynyt – että hän viskasi pensselinsä pois eikä enää ikinä kirjoittanut mitään. Yhtä tarunomainen tieto on ilmoitus siitä että *qilin* nähtiin enteenä suuren viisan syntymästä. Niinpä *qilin* on luonnollisesti ollut suosittu hahmo raskaana olevien kiinalaisten naisten keskuudessa – ja on ehkä vieläkin.

Koska *qilin* ilmaantui vain oikeamieliselle, taruolennon näkemisestä – ja varsinkin sen keisarille tuomisesta – saattoi koitua suurta hyötyä. Meillä onkin monta merkintää hovimiehistä jotka ovat lahjoittaneet yksisarvisia hallitsijalleen. Monessa tapauksessa *qilin* lienee ollut sarvikuono – vaikka kiinalasiet hyvin tunsivat tämän eläimen, jolle heillä Han-dynastian ajoilta lähtien on ollut kaksi merkkiä; *si* ja *xi*. Klassikkojen kuvaus eläimen ulkonäöstä, 'hirvenkaltainen', ei myöskään aina painanut paljon. Tiedämme nimittäin että keisari Yongle vuonna 1414 suurin juhlin vastaanotti yksisarvisen jonka hänen amiraalinsa Zheng He oli löytänyt merimatkoillaan. Hovitaiteilija Shen Du kuvasi ylistysrunossaan yksisarvisen aivan kirjojen kertoman kaltaiseksi, mutta koska hän myös piirsi kuvan olennot, voimme tunnistaa sen – kirahviksi. Kuvissa *qilin*illä saatta olla yksi, kaksi tai kolme sarvea tai ei sarvea lainkaan. Olento on myös hyvin sopeutuvainen, se näyttää viihtyvän yhtä mielellään arvokkaana juhlassa jolloin juhlitaan vaikkapa Hongkongin tulevaa liittämistä Kiinaan kuin laukkaavan japanilaisen yksisarvispanimon olutpullojen etiketeissä.

*Qilin*in ohella Kiinassa oli myös muita yksisarvisia olioita. Eräs kiinnostavimmista kertomuksista on tuomari Gao Yaon oikeamielinen yksisarvinen vuohi, joka kuvataan täysin *qilin*in kaltaiseksi sillä lisäksi sillä se toteutti tuomarin tuomiot iskemällä syylliset sarvelaan. Myös tämä yksisarvinen löysi ajan myöten tiensä Japaniin, jossa se kuvattiin joko lampaan tai leijonan näköiseksi. Tang-dynastian ajalta (618-907) on veistoksia leijonannäköisestä yksisarvisesta ja tällainen yksisarvinen on myös tunnettu islamilaisessa taiteessa.

Väkivaltaista yksisarvisista esittäviä veistoksia on löytynyt muinaisen Silkkiteiden varrelta Gansusta Luoteis-Kiinassa. Myös Silkkiteiden toisessa päässä tunnettiin ajanlaskumme alkuaikoina väkivaltainen yksisarvinen. *Danielin Kirjassa* esiintyy unikuva siitä miten yksisarvinen oinas iskee kaksisarvisen maahan; tämä tulkitaan enteeksi siitä miten Aleksanteri Suuri on kukistava Persian. Sleksanteri Suuren esiintymiselle yksisarvisena on olemassa hyvin yksinkertainen selitys:

hellenistisellä ajalla lyötiin rahaa, jossa hänet esitetään oinassarvisena Ammonin poikana. Myös islamilainen kulttuuri säilytti tämän muiston, Koraanissa Aleksanteria nimitetään kaksoissarvisiksi. – Babylonissa eläneen Danielin ennustukset ovat olleet ehdottoman luotettavia muutenkin, koska ne ovat *vaticinium ex eventu*, ennusteita jo tapahtuneesta historiasta.

Tarinat yksisarvisista ovat siis levinneet Silkkiteiden kumpaankin päähän. Mutta mikä tie se Silkkiteiden oikein oli? Yleensä Silkkiteillä tarkoitetaan muinaista kauppareittia jota pitkin kiinalaiset tuotteet levisivät Roomaan saakka. Tämä kuulostaa yksinkertaiselta – mutta itse asiassa kaikki eivät hyväksyneet koko tien olemassaoloa. Tavallisin perustelu tälle on että koko sana itse asiassa on peräisin 1800-luvulta ja lienee Ferdinand von Richthovenin keksintö.

Silkkiä kulkeutui Kiinasta länteen jo ennen Rooman nousua. Sitä on löydetty Egyptistä (900-luku e.a.a.), Kreikasta (400-luku e.a.a.) ja jopa Saksasta (500-luku e.a.a.). Kaksisataaluvulla e.a.a. tiedämme xiongnu-ruhtinaan kiinalaisen neuvonantajan varoittaneen herraansa silkistä kiinalaisten tuomana myrkytettyä lahjana, joka loisi riippuvuutta ja viime kädessä sopeuttaisi ja alistaisi villit ratsumiehet kiinalaiseen kulttuuriin. Hyvin tunnettu on myös Pliniuksen raivo ajanlaskumme alussa siitä kuinka itämaisten ylellisyystuotteiden kysyntä heikensi kansantaloutta. Ylellisyystuotteista kiihdyttävien näyttää olleen silkki. Plinius kertoi silkin mahdollistaneen roomalaisnaisille kaikkien sulojensa esittämisen ollen silti muka pukeutuneina. Plinius lienee erehtynyt itäkaupan turmiollisuudesta, mutta silkin kysynnän suhteen hän oli oikeassa.

Vaikka roomalaiset eivät kirjoittaneetkaan mistään Silkkiteiden heidän nimensä Kiinalle oli kuitenkin Seres, silkkimaa.

Silkkitie on puolustettavissa oleva termi joskin se kaipaa tarkennusta. Puhukaamme mieluummin silkkiteistä ja määritelläkäämme ne niiksi moniksi ja muuttuviksi reiteiksi, jotka ajoittain mahdollistivat kaupankäynnin ja interaktion Kiinasta Eurooppaan.

Näistä silkkiteistä on myös happamasti huomautettu että hyvin harva kauppias koskaan matkasi niitä pitkiin koko tietä Kiinasta tarunhoitoiseen länteen saati sitten Roomasta Kiinaan; silkkiteiden herrat eivät suinkaan asuneet reittien ääripäässä vaan Keski-Aasiassa.

Näistä kaupparuhtinaista iranilaiset sogdit ovat tunnetuimpia; he veivät lahjojaan mm. persialaisille suurkuninkaille Persepoliin 400-luvulla e.a.a.

Eläinkuvat

Kristitty yksisarvinen omaksui vielä keskiajalla uusia selvästi iranilaisia (zoroastrisia) uskomuksia. Eräissä versioissa jo tutusta *Physiologuksesta* on seuraava lisäys:

On eläin jota kutsutaan yksisarvisiksi. Seudulla jossa se elää on iso järvi minne eläimet kokoontuvat juomaan. Hieman ennen eläinten saapumista kääme ilmaantuu ja sylkee myrkkynsä veteen. Eläimet tietävät veden myrkytetyksi eivätkä yritä juoda. Ne odottavat yksisarvisista. Se saapuu ja astuu välittömästi veteen, lyö sarvelaan ristin ja haihduttaa myrkyä. Ja yksisarvisen juotua juovat kaikki muut eläimet.

Mystisten yksisarvisien ohella on ammoisista ajoista saakka uskottu ihan 'oikeisiin' yksisarvisiin eläimiin. Tälle on olemassa hyvin yksinkertainen selitys, nimittäin sarvikuono ja eritoten yksisarvinen intialainen sarvikuono. Kiinassa uskomukset sarvikuonon sarven ihmeellisistä voimista näyttävät olevan iänikuisia. Intiassa, jossa ei ole säilynyt vahvaa perinnettä sarven voimasta on sen sijaan säilynyt buddhalainen traditio jossa eläin esitetään buddhalaisen esikuvaksi. Ja lännessä, jossa kreikkalaiset ja roomalaiset eivät näytä suoraan yhdistäneen afrikkalaisia sarvikuonoja yksisarvisiin, syntyi kuitenkin yksisarvisperinne jonka avulla ensimmäiset Intiasta tuodut sarvikuonot aikanaan välittömästi tunnistettiin yksisarvisiksi.

Taide vahvistaa käsitystä eläinesikuvista. Tavallisin kuva yksisarvisesta koostuu monesta eri eläimestä, siinä on sarvikuonoa, aasia, lammasta, vuolta, antilooppia, gasellia, hirveä, hevosta, sarvivalasta – ja ties mitä eläintä. Tämä antaa aihetta kahteen arkipäiväiseen huomioon. Ensinnäkin yksisarvisiin on luonnollisesti sekoittunut paljon eläinmytologiaa, esimerkiksi uskomuksia sarvien ja luiden

maagisista ominaisuuksista (sarvikuonon ohella varsinkin hirvi, mursu, valas ja fossiiliset luut). Toiseksi, yksisarvinen on mielletty jonkun tunnetun eläimen kaltaiseksi – tai joksikin tunnetuksi eläimeksi (esimerkiksi vain harvat kreikkalaiset ja roomalaiset huomasivat että afrikkalaisella sarvikuonolla on kaksi sarvea eikä yksi). Monissa kulttuureissa on meidän päivimme saakka tehty havaintoja yksisarvisista, joskin havainnot nykyään tavallisesti rajoittuvat viimeisiin käymättömiin korpimaihin, kuten Himalayalle.

Muinaisen Indussivilisaation tavallisin eläin kuva esittää monesta eri eläimestä koostuvaa yksisarvista. Kuva on aina sivukuva, mutta koska kuvia on runsaasti ja koska neljätuhatta vuotta sitten eläneet taitelijat tahtoessaan kuvasivat kaksisarvisia eläimiä kaksisarvisiksi voi surutta väittää että eläin on yksisarvinen.

On aivan toinen asia sitten josko tällä yksisarvisella on mitään yhteyttä myöhempiin satuihin, taruihin ja kertomuksiin yksisarvisista. On kuitenkin olemassa viitteitä siitä että taru yksisarvisen viettelemisestä saattaa olla näin vanha; Orionis tähden nimi vanhassa Intiassa oli Gasellinpää. Erään tulkinnan mukaan tähden heliakkinen nousu ajoittui heinäkuun alkuun ensimmäisellä vuosituhannella e.a.a., siis hieman ennen sadekauden alkua joten se sopi hyvin vertauskuvaksi tarulle joka kertoi kuivakauden vaihtumisesta sadekauuteen Louteisintiassa. Toisen tulkinnan mukaan nimellä on kylläkin yhteys yksisarviseseen, mutta sen satu kuuluu Eläinten Herrasta kertovaan taruun. Oli miten oli, tähden nimi saattaa olla merkki yksisarvisesta.

Ehdotus näin vanhasta taustasta vaatii vähintään näyttöä siitä että tarut voivat säilyä samassa tai ainakin selkeästi tunnistettavassa muodossa tuhansia vuosia.

Yksi peruste yksisarvistarujen hyvin vanhasta alkuperästä on se, että ne ovat löytäneet tiensä korkeakulttuuriin jo kaksituhatta vuotta sitten.

Jos taas lähdemme siitä että sarvikuono on yksisarvistarinoiden alkuperä, niin pääsemme kauas Induskulttuurin taa (joka sinänsä myös kuvasi sarvikuonon). Voimme päättää tämän tarinan kysymykseen jolla on tietty mielenkiinto vaikkemme milloinkaan saa siihen vastausta: kuvaavatko yli kymmenentuhatta vuotta vanhat eurooppalaiset sarvikuonoluolamaalaukset sittenkin yksisarvista?

KIRJALLISUUTTA

Carnoy, A. J. (1917): *Iranian Mythology. The Mythology of all Races*, vol. VI, ed. L.H. Graig. Marshall Jones Company, Boston. (Bundahesn)

Christie, Anthony (1996): *Chinese Mythology*. Chancellor Press (Reed International Books Ltd), London. (Orig. 1968)

Ettinghausen, Richard (1950): *Studies in Muslim Iconography*. 1. The Unicorn. Freer Gallery of Art Occasional Papers, volume one, number three. Smithsonian Institution, Washington.

Fernández-Armesto, Felipe (1996): *Millennium*. Översättning Jan Wahlén. Bokförlaget Forum/Bokstaven Text och Bild, Göteborg. (Orig. Millennium, 1995)

Gould, Charles (1995): *Mythical Monsters*. Senate, London.

Uuspainos, ilm. ensin 1884.

Hofstetter, Erich (1980): *Der Herr der Tiere im alten Indien*. Freiburger Beiträge zur Indologie. Herausgegeben von U. Schneider. Band 14. Otto Harrassowitz, Wiesbaden.

Jung, Carl Gustav (1972): *Psychologie und Alchemie*. C.G. Jung Gesammelte Werke. Zwölfter Band. Walter-Verlag, Olten und Freiburg im Breisgau. (Orig. 1943) (Bundahesn)

Karttunen, Klaus (1992): *Itää etsimässä*. Eurooppalaisen Aasian-tutkimuksen vaiheita. Yliopistopaino, Helsinki.

Oisteanu, Andrei (1982): *The Unicorn — Zoomythological commentaries*. Ethnologica (Bucuresti) 1982.

Peters, Emil (1898): *Der griechischen Physiologus und seine orientalischen Übersetzungen*. Der Gesellschaft für Deutsche Philologie in Berlin zum zweiundzwanzigsten Jahre ihres Bestehens. Der Festschriften fünfzehnte. Verlag von S. Calvary & Co., Berlin.

Shepard, Odell (1982): *The Lore of the Unicorn*. The Metropolitan Museum of Art/Avenel Books, s.l. Nytryck med illustrationer av dålig kvalitet som är utplacerade på annat sätt än i originalet. (Orig. 1930)

Simson, George von (1986): *Rsyasmga: Ursprung und Hintergrund*. Kalyāṇamītraraḡaḡam. Essays in Honour of Nils Simonsson. Red. E. Kahrs. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Series B: Skrifter LXX. Universitetsforlaget AS, Oslo.

Utställningen Arkeologiska Fynd från Folkrepubliken Kina (1974). Text: William Watson, Bo Gyllensvärd. Bildmaterial: Kinesiska Kommittén för utställningar av arkeologiska fynd. Östasiatiska Muséet/AB Allmänna Förlaget, Stockholm.

Kirjoittaja on filosofian maisteri. Kirjoitus perustuu esitelmään

